

nihil aliud significat, nisi tunc impletam fuisse, quod Dominus prædixerat futurum: quemadmodum Matth. xxvii cum dicitur, impios milites divisisse inter se vestimenta Christi, ut impleteret illud Psalmi: *Diviserunt sibi vestimenta mea.*

Respondeo: Illud, ut impleteret verbum Domini, aliquando significat solum, illud fuisse prædictum, et postea impletum, ut in loco allegato ab adversario. Aliquando significat id factum esse eo animo eaque intentione, ut obedientia præstaretur Deo, qui voluit per eum id fieri, ut lib. IV Reg. cap. ix, Jehu jussit, Joram regem occisum projici de curru in agrum Jezrael, ut impleteret verbum Domini, quod locutus fuerat per Eliam Prophetam: Tolle, inquit, eum, et projice de curru in terram, juxta verbum Domini. Quod autem locus allatus ex lib. III Reg. cap. ii. debeat intelligi hoc secundo modo, probari potest ex voce hebraica: nam ubi nos habemus in textu latino: Ejecit ergo Salomon Abiathar, ut non esset Sacerdos Domini; ut impleteret sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo: in hebraeo est verbum activæ significationis *בטל* adimplendum, sive ut ipse implet sermonem Domini. Quare verba textus latini debent sic intelligi, ut impleteret, supple, ab ipso Salomone sermo Domini, etc. Adde, quod ex sententia Barclaii, rex non potest punire Sacerdotem pœna spiritali, neque miscere se in negotiis spiritalibus, sed solum in temporalibus: Salomon autem privavit Abiathar munere sacerdotali, et alium ejus loco substituit; ergo vel excessit modum potestatis sue, vel hoc fecit non ut rex, sed ut propheta, et peculiari instinctu Dei, ut nos supra diximus. Denique si hæc lectori non satisfaciunt, dicere possumus, in Scriptura sacra narrari factum Salomonis, sed non definiti, jure ne, an injuria fecerit: quemadmodum etiam in eo loco narratur cædes Adoniae fratris Salomonis, jussu ejusdem Salomonis patrata, ob id, quod Adonias petierit sibi dari in uxorem Abisag Sunamitidem, quod recte ne, an secus factum fuerit, disputari potest. Itaque non bene colligeret, qui diceret, rex Salomon privavit sacerdotem functione sua, et occidit fratrem suum, quia petierat in uxorem illam puellam, quæ fuerat ancilla patris sui: ergo possunt reges privare functione sua Sacerdotes, aliosque in eorum locum substituere: et possunt fratres suos interficere, si speciosam aliquam puel-

lam, quam rex ipse fortasse amat, sibi dari postulent in uxorem. Iste, inquam, non bene colligeret, quia reges multa sepe faciunt ex potestate, non ex justitia: et videndum est non tam quid possint, quam quid debeant, sive quid jure possint: non enim verum est, quod imperatori Antonino Caracallæ dictum fuit, Regibus quod libet licet.

Addit Barclaius: «Æque fallitur vir idem doctissimus, cum ait eodem lib. ii de Summo Pontif. cap. 29 non mirum esse, si in Testamento veteri summa potestas fuisset temporalis, in novo spiritualis, quia in veteri Testamento promissiones tantum temporales fuerunt, et in novo spirituales, et æternæ.»

Respondeo: Eam ego sententiam ut probabilem posui, propter auctoritatem S. Thome in lib. i de Regimine principum, sive auctoris illius libri, quicumque fuerit, et propter non contemnendam rationem ab eodem auctore allatam. Barclaius autem dicit quidem in utroque testamento potestatem regiam, fuisse solum temporalem; potestatem pontificiam, solum spirituales, sed nulla vel auctoritate, vel ratione probat. Quare nemo mirari debet si veterem auctorem cum ratione loquentem anteponomus Barclai, auctori recenti, et sine ratione veteres carpenti.

His expeditis percenset, ac numerat Barclaius ordine privilegia exemptionum, quæ data sunt a regibus, vel imperatoribus ordini ecclesiastico: ex quibus colligit, ecclesiasticos ex se subjectos esse in temporalibus politica potestati: nisi enim subjecti essent non egerent privilegiis, neque illa vel quævisissent, vel etiam obdala acceptissent.

Ad hæc breviter respondeo, nos hoc loco non suscepisse disputationem de potestate regum in Ecclesiasticis, sed de potestate Summi Pontificis in temporalibus: neque æquum est de qua disputatione ad aliam transire. Quare lectorem remittimus ad ea quæ in Controversiis de exemptione Ecclesiasticorum disputavimus, præsertim in editionibus post annum Domini 15-8, in quibus paulo planius et plenius sententiam nostram explicavimus, quam in editionibus prioribus. Accedit etiam, quod Barclaius infra iterum de hac re, et fusius tractat, capite videlicet trigesimo secundo, et trigesimo tertio, ubi se in materia exemptionis novam doctrinam contra scriptores omnes invenisse gloriatur.

CAPUT XVI.

Refellitur alia digressio Barclaii.

In capite sexto decimo Barclaius intermissa responsione ad rationes meas, pro potestate Pontificis in temporalibus, iterum digreditur ad potestatem regum in Pontifices. Et quoniam ego in lib. ii de Pontif. cap. 29 dixeram, discrimen esse agnoscendum inter reges Ethnicos et Christianos, quod illi non subjecissent se per Baptismum Summo Pontifici, ut Christi Vicario, isti autem subjecissent: et ideo probabiliter dici potuisse, Summos Pontifices olim subjectos fuisse imperatoribus Ethnicis quoad temporalia; imperatoribus autem Christianis, nunquam fuisse de jure subjectos: aggreditur hoc discrimen de jure subjectos: aggreditur hoc discrimen impugnavit, seque demonstraturum pollicetur, Pontifices Summos non minus subjectos esse de jure regibus Christianis, quam Ethnicis quoad atinet ad temporalia. Excipit tamen eos Pontifices, qui post adeptam temporalem ditionem in certis provinciis ceperunt esse supremi principes politici, ut sunt reges alicujus principis absoluti. Utitur autem hac ratiocinatione: Principes temporales per baptismum subjecerunt se potestati spirituali Summi Pontificis, ut Christi Vicarii: ex hac autem subjectione non sequitur Summum Pontificem, non esse subjectum potestati temporali principum Christianorum; ergo Bellarminus vitiose argumentatur.

Respondeo: Quod dixeram in loco citato de subjectione temporali Summorum Pontificum ad Ethnicos imperatores, in Recognitione operum meorum ante duos annos edita mutavi: secutus enim fueram auctoritatem Alberti Pighii: sed animadverti postea, rationem ejus sententiae, non esse satis firmam. Sed nihil ad Barclaium: sive enim Pontifices subjecti fuerint temporali potestati imperatorum Ethnicorum, sive non fuerint, Barclaii ratiocinatio vitiosa est, et Bellarmini argumentum vitio caret. Per hoc enim quod reges per Baptismum potestati spirituali Pontificis se subjecerunt, censentur etiam eidem potestati spirituali regna sua subjecisse, et politicam potestatem; ut videlicet a Pontifice dirigi, et corrigi vellent, si quo modo circa temporalia a via salutis deflecterent. Vana sunt autem omnia quæ Barclaius subjungit de Constantino imperatore, Clodoveo, et

Donaldo regibus, qui per baptismum imperio et regnis non exciderunt. Nam neque nos dicimus, reges per baptismum regnis excidere, aut quicquam sui juris amittere; sed contra potius affirmamus, reges post baptismum felicius, veriusque regnare. Neque enim Christi Vicarius regna filiorum suorum spiritualium affectat, aut jurisdictionem illorum temporalem imminuere, aut perturbare cupit, ut aperte scripsit Innocentius III in capite sæpe citato, Per venerabilem, Qui filii sint legitimi; sed procedere nititur ut ita regnent in terris, ut regnum cœlestis non amittant, et ut regna terrena regno cœlesti famulentur, ut præclare scribit S. Gregorius in lib. ii epist. 61.

Subjungit postea Barclaius similitudinem, qua explicari aptissime, et confirmari efficacissime sententiam suam censet, hæc autem similitudo. «Si quis filius familias patre suo adhuc superstiti magistratum publicum gerat: debet patri parere in iis, quæ ad res domesticas pertinent, et poterit si male se gesserit erga patrem, a patre puniri per exheredationem, aliasque pœnas ad quæ patria potestas se extendit: non tamen parere tenebitur in iis, quæ ad publicam administrationem pertinent, neque poterit a patre privari magistratu, aliusve pœnis coerceri, quæ a publico magistratu infligi solent. Contra vero pater tenebitur filio magistratum gerenti assurgere, eique parere in rebus publicis, et politicis; non autem in domesticis: et poterit in patrem animadvertere, atque in eum lege agere, ut in alios homines privatos, si contra publicas leges aliquid forte peccaverit. Sic igitur Pontifex, qui pater est omnium Christianorum, etiam regum, et principum, poterit regibus imperare in iis, quæ ad res domesticas, id est, Ecclesiasticas pertinent, eosque punire pœna gravissima exheredationis, id est, excommunicationis: sed non poterit aliquid eis jubere circa regimen politicum, neque eos regnis privare: contra, reges poterunt Pontifici imperare in iis, quæ spectant ad regimen politicum, non autem in rebus Ecclesiasticis et spiritalibus.»

Respondeo: Jam supra admonui, Barclaium eadem sapius repetendo librum suum augere, ut ex parvo libello, liber justæ stature efficiatur. Hanc enim similitudinem jam antea proposuerat cap. iii. eo excepto, quod eo loco Patri adoptivo Pontificem comparaverat, hoc loco Patri simpliciter com-

parat : sed quod affinet ad rem præsentem, eadem similitudo est. Atque ut cap. III. admonuimus, similitudo illa tam est inepta, et puerilis, ut mirum sit, Barclaius ipsum non animadvertisse vitia similitudinis à se allatæ. Nam potestas publici magistratus major est potestate patriæ civium privatorum, et potest eam dirigere, et corrigere, et si iustitia postulet, potest patrem patriæ potestate privare : contra vero, pater, cum civis privatus sit, non potest magistratum publicum dirigere, vel corrigere, multo minus illum potestate privare. Potestas autem Summi Pontificis, patriæ quidem potestas est; sed haud similis potestati patriæ civium privatorum; sed potestati Dei, cujus Pontifex vicces gerit in terris; proinde potestas est supernaturalis, spiritualis, publica, et omni potestate politica, atque humana longe sublimior. Itaque duo sunt in hac similitudine peccata Barclaii : unum quod potestatem politicam magistratus, et potestatem civium privatorum pares facit; cum tamen prior, ut superior, posterior ut inferiori subiciatur : alterum, quod potestatem Pontificiam similem fecerit potestate patriæ humanæ, et private; cum sit potestas publica, et divina, qua neque major, neque par in terris inveniri potest. Vide quæ diximus de hac re cap. 3.

Addit postremo Barclaius testimonium Nicolai Cardinalis de Casa, qui in lib. III. de Concordia Catholica cap. 3, scribit, fuisse in antiqua quadam glossa ad Canonem Hadrianus, dist. 63. « Papam esse Patrem Patriæ in spiritualibus, et Patrium esse patrem Papæ in temporalibus, » et cap. 4. scribit, « non esse in manu Romani Pontificis dare cuiuscumque provinciam per mundum regem, vel imperatorem, ipsa non consentiente. »

Ad primum testimonium jam supra respondi, glossam illam antiquam merito fuisse antiquatam, et explosam. Ad secundum, respondeo, Pontificem Romanum posse, præsertim in casu hæresis, imperatores, ac reges excommunicare, atque deponere, eorumque subditos ab obedientia liberare : quis autem in locum ipsorum succedere debeat, liberum relinquere illis ad quos de jure pertinet. Itaque non obtrudit imperatores, aut reges pro arbitrio populis invitis, neque jura hæreditariæ successionis, aut electionis tollit; atque hoc est solum, quod Cardinalis ille requirit.

CAPUT XVII.

Defenditur secunda ratio pro potestate Summi Pontificis in temporalibus.

In capite septimo decimo Barclaius digressionibus expeditis, redit ad examinandas, et refellendas Bellarmini rationes : et quoniam de prima ratione satis multa dicta sunt de cap. 14. aggreditur nunc secundam, quam fideliter transcripsit in hæc verba.

Secunda ratio, inquit, est : Respublica Ecclesiastica debet esse perfecta, et sibi sufficiens in ordine ad finem suum : tales enim sunt omnes Respublicæ bene institutæ : ergo debet habere omnem potestatem necessariam ad finem suum consequendum : sed necessaria est ad finem spiritualem potestas utendi, et disponendi de temporalibus rebus; quia alioquin possent mali principes impune fovere hæreticos, evertere Religionem; igitur, et hanc potestatem habet. Item potest qualibet respublica, quia perfecta, et sibi sufficiens esse debet, imperare alteri reipub. non sibi subjectæ, et eam cogere ad mutandam administrationem, imo etiam deponere ejus principem, et alium instituire, quando non potest aliter se defendere ab ejus injuriis : ergo multo magis poterit spiritualis respublica imperare temporali reipub. sibi subjectæ, et cogere ad mutandam administrationem, et deponere principes, atque alios instituire, quando aliter non potest bonum suum spirituale tueri.

Hanc rationem satis fideliter allatam ex duplici capite Barclaius reprehendit. Primum enim negat duas esse respublicas in Ecclesia, unam ecclesiasticam, alteram laicam, sive, unam spiritualem, alteram temporalem; unam sacram, alteram politicam; et probat ex prima mea ratione; in qua dixi, potestatem politicam, et spiritualem esse partes ejusdem reipub. Christianæ, et clericos, et laicos non facere in Ecclesia duas respublicas, sed unam.

Deinde negat, potestatem disponendi de rebus temporalibus necessariam esse ad finem spiritualem, quod ex eo probat, quod Apostolus Petrus indicat Act. IV. se non habuisse potestatem disponendi de bonis temporalibus Ananiæ, cui dixit, *Nonne manens*

tibi manebat, et venundatum erat in tua potestate? »

Ad primum caput facilissima responsio est. Respublica enim spiritualis, sive ecclesiastica, et respublica temporalis, sive politica, et duæ sunt, et una : duæ partiales, una totalis : quemadmodum spiritus, et caro simul juncta unum hominem faciunt, imo unus homo sunt, ut sanctus Athanasius in Symbolo fidei loquitur : et colligitur ex 7. cap. Genesios, ubi legitur, *Formavit Deus hominem de limbo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiritum vitæ, et factus est homo in animam viventem*; et tamen ita distinctæ sunt potentii, et legibus, et motibus, ut Apostolus ad Rom. VII. dicat, *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ* : et ad Gal. XVII. *Caro concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem*; et quod magis est admirandum, II Corinth. IV. vocatur spiritus, homo interior, et caro homo exterior, cum dicitur, *Licet is, qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is, qui intus est, renovatur de die in diem*, et Rom. XVI. *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem* (2). Itaque spiritus, et caro sunt unus homo, et duo homines : neque Spiritus sanctus, qui utrumque dicit, sibi ipse contradicit : quare nec Bellarminus secum pugnat, cum rempublicam ecclesiasticam, et politicam in Ecclesia nunc considerat; ut partes unius reipublicæ Christianæ, nunc ut duas respublicas inter se distinctas, nam simillimam esse rempublicam ecclesiasticam spiritui, et politicam carni, non Bellarminus solus, aut primus docuit; sed ante cum Thomas Valdensis, et ante Valdensem S. Thomas, et ante S. Thomam, Alexander Alensis, et ante Alensem, Hugo de S. Victore, et ante Hugonem, S. Gregorius Nazianzenus, ut supra non semel admonuimus.

Ad secundum caput respondeo : Verba S. Petri ad Ananiam, non significare, non fuisse in Apostolorum Principe potestatem disponendi de rebus temporalibus Ananiæ, si ea necessaria fuissent ad finem spiritualem : sed indicare solum, non usum fuisse S. Petrum ea potestate, neque uti voluisse, cum necessitas nulla esset : et certe si argumentum Barclaii aliquid valeret, efficeret etiam, nullum regem posse disponere de bonis temporalibus subditorum suorum, in casu quo necessaria essent ad rempublicam

conservandam. Omnis enim rex dicere potest subditis suis : Ager tuus nonne tibi manebat, et venundatus in tua erat potestate? quis te illum Reipub. donare coegit? et si donasse integrum profiteris, cur parte retenta integrum te donasse mentiris? Itaque quemadmodum jus, quod habent reges disponendi de rebus temporalibus civium, non est, ut pro arbitrio spolient cives domino rerum suarum; sed ut possint cives cogere ad bona sua exponenda pro communi bono conservando : sic etiam potestas Apostoli Petri in bona temporalia Christianorum, non erat (ut Barclaius dicere nos fingit) ut posset Apostolus sine ulla causa privare dominio rerum suarum omnes Christianos, neque eis aliquid proprium relinquere : sed tantum ut posset providere, ne Christiani bonis temporalibus abutentur contra legem Dei; et contra, ut eis recte uterentur ad vitam æternam consequendam. Habuisse autem Apostolos potestatem aliquam disponendi de temporalibus in ordine ad spiritualia, vel ex eo constat, quod staturunt, ut populi Christiani prædicatores Evangelii ex facultatibus suis alerent, idque juxta ordinationem Domini, ut patet ex Apostolo in priore ad Corinth. cap. IX.

« At, inquit Barclaius, primis trecentis annis non fuit in Ecclesia potestas disponendi de rebus temporalibus Christianorum, invitis Dominis; ergo vel respublica Christiana tunc fuit imperfecta, vel non est necessaria ista potestas ad finem spiritualem consequendum. » Atque hic multa verba Barclaius frustra profudit, ut ostendat, ad providentiam Dei pertinuisse, ut Ecclesia illa prima instructa esset omnibus iis rebus, quæ ad ejus conservationem necessaria essent.

Respondeo : Ecclesia illa prima instructa fuit omni potestate, atque omnibus presidiis, quæ ad perfectam rempublicam constituendam necessaria erant : primis autem trecentis annis non fuerunt in ecclesia multi principes politici : fuerunt tamen aliqui, ut Philippus imperator, et rex Lucius, ac rex Donaldus. Sed fingamus, nullos fuisse : non ideo defuit Ecclesiæ potestas disponendi de bonis temporalibus principum, et dirigendi potestatem eorum politicam, quando illi Ecclesiæ membra, vel filii effici vellent. Præterea, ut paulo ante dixi, in ipso principio Ecclesiæ, quamquam nulli fuerint principes Christiani, Apo-

(1) Act. V, 4. — (2) Gen. II, 7; Rom. VII, 13; Gal. V, 17; II Cor. IV, 16; Rom. VII, 22.

politicam esse similes duobus magistratibus, quorum neuter indiget jurisdictione alterius. Nam duo magistratus pendet a rege, cujus potestas supereminet utrique magistratui, et potest operam dare, ut neuter alterum impediatur: at spiritualis, et politica potestas, non habent unam tertiam potestatem in Ecclesia, cui subordinentur, et quæ utramque in officio contineat. Quare necesse est, ut una subordinetur alteri, inferior videlicet superiori, temporalis spirituali. Atque ex hac responsione soluta manent omnia, quæ usque ad finem capituli Barclaius disputat de officio Cancellarii et Comestabuli amplissimorum magistratuum, quibus rex solus imperat. Quod autem Barclaius addit, Principem spirituales, et politicum uni Deo subesse, quemadmodum Cancellarius, et Comestabulus subsunt regi, salva fide Catholica admitti non potest. Ecclesia siquidem, quæ regnum Christi est, non solum Christum pro domino, et rege suo agnoscit, sed etiam ex Scripturis sanctis, et traditione Apostolica, et declaratione generalium Conciliorum, et communi Patrum, et Doctorum consensu novit, unicum esse in terris Christi Vicarium generalem, qui caput sit visibile visibilis Ecclesie. Hunc autem Christi Vicarium, Romanum esse Pontificem in toto suo libro Barclaius admittit; proinde (si Catholicus dici velit) admittit etiam debet, Pontificem, et regem, non esse duos magistratus immediate sub Christo: sed regem Christo et Pontifici, Pontificem soli Christo subiectum esse debere.

CAPUT XVIII.

Defenditur secunda pars rationis secundæ pro potestate Summi Pontificis in temporalibus.

In cap. 18. Barclaius refutare nititur secundam partem secundæ rationis, quæ initio capituli superioris proposita fuit. Argumenti summa hæc est: Potest una respublica, si ab alia republica injuriam accipiat, et per ejus malam administrationem perturbetur, ac vexetur; armis cogere remp. illam quamvis alia non sibi subjectam, ut mutet formam administrationis suæ; et, si opus sit, potest ejus principem deponere: igitur majori ratione poterit respublica spiritualis, si

a temporali injuriam accipiat, atque ab ea perturbetur, et vexetur, imperare reipublicæ temporali sibi subjectæ, ut mutet formam administrationis, et, si opus sit, poterit etiam principem temporalem deponere.

Ad hoc argumentum Barclaius respondet, quod jam ante responderat, non esse duas respublicas, spirituales, et temporales, sed unam cum duabus potestatibus, quarum neutra pendet ab altera. Sed quoniam hanc solutionem videbat non esse solidam: admittit cœtum Ecclesiasticorum, quorum princeps est Papa, et cœtum laicorum, quorum princeps est rex, posse dici duas respublicas intra ejusdem Ecclesiæ sinum constitutas: et hoc admissio respondet, priorem rempublicam, id est, Ecclesiasticorum, non habere arma nisi spiritualia; posteriorem, laicorum, non habere arma nisi corporalia, et ideo non esse similes duabus rebuspublicis, quæ armis corporalibus se defendunt, et una alteram cogit, et subicit.

Sed hæc solutio non est priore solidior, quamvis enim arma reipublicæ spiritualis, quibus ipsa per se utitur, sint spiritualia; tamen arma corporalia sunt etiam in ejus potestate, quia gladius est sub gladio; et potest Ecclesia invocare brachium secularæ, et per illud uti gladio corporali. Sed præterea arma ipsa spiritualia possunt cogere remp. temporalem, et ejus principem, quia potest Princeps spiritualis excommunicare principem temporalem, et ejus subditos a subiectione liberare, et ipsis sub excommunicationis pœna mandare, ut principem excommunicatum pro principe non agnoscant, sed alium sibi eligant, vel legitimo successoris adherent.

Addit postremo Barclaius: « Quid multis? licet illis suam comparationem, conclusionemque concedamus, nihil inde effici potest, nisi Papam habere talem potestatem disponendi de rebus temporalibus Christianorum, et eorum principes deponendi, qualem vel rex Franciæ in Anglos, Hispanos, aliosve populos vicinos sibi injuriis, vel horum singuli, in res, regesque Francorum ipsis infestos habere dignoscuntur: quæ qualis, quantumque sit, ferro tantum cerni potest. »

Respondeo: Comparatio, et ratiocinatio, qua nos usi sumus in comprobanda Pontificis potestate, non procedit a simili, sed a majori, hoc enim est quod diximus, si potest ratione solius injuriæ una respublica, aliam non sibi subjectam cogere, et ejus

principem deponere: quanto magis poterit respublica spiritualis cogere temporalem sibi subjectam, ejusque principem deponere, si ab illa tale detrimentum accipiat, ut non possit alia ratione sibi prospicere, nisi principem illum removendo, atque alium substituendo? Itaque non est similis potestas, quam habet resp. spiritualis in temporalem, potestati Francorum in Anglos, vel Anglorum in Francos: sed potestati, quam habet spiritus in carnem sibi conjunctam, vel caput in membra sibi adhaerentia.

CAPUT XIX.

De sententia S. Bernardi circa potestatem Pontificis Maximi in temporalibus.

In cap. 19. Barclaius respondere nititur ad testimonium S. Bernardi ex lib. IV. de Consid. cap. 4. quod testimonium ad confirmandam rationem meam secundam ego adduxeram. Id quoniam S. Bernardus loco notato scribit, « gladium materiale exerendum esse manu militis, ad jussum imperatoris, sed ad nutum Summi Sacerdotis »: Barclaius affirmat, per nutum non debere intelligi imperium, vel potestatem, sed assensum: felicius enim bella geruntur, cum ad potestatem regum accedit assensus Sacerdotum, quorum est judicare, an bellum sit justum, vel injustum. Probat autem per nutum non intelligi potestatem, quoniam si forte imperator Pontifice dissentiente bellum gerere velit, sanctus Bernardus non tribuit Pontifici potestatem ullam in imperatorem, immo aperte docet, nullam ei potestatem competere, cum dicat materiale gladium ab Ecclesia exerceri non posse, sed tantum manu militis, et jussu imperatoris: et confirmat hanc sententiam suam testimonio Gratiani, 23. qu. 8. in principio, qui scribit, « Pontificibus interdictum esse gladium materiale, et solum spirituale esse concessum. »

Respondeo: Vox illa, nutus, significare potest assensum, præsertim quando alicui petenti aliquid, annuendo respondemus: sed quando nutus præcedit alias causas, imperium significare solet, vel potius imperium ita potens, et efficax, ut sine alio expresso mandato solus nutus ad rem efficiendam si,

satis: sic accipitur Genes. XLII. ubi dicitur: *Et Joseph erat Princeps in terra Ægypti, et ad nutum ejus frumenta populis vendebantur*; et clarius lib. II Reg. cap. XVII. *Domini nutu dissipatum est consilium Achitophel utile*; ubi ridiculum esset, per nutum intelligere assensum, cum Scriptura loquatur de nutu Dei, qui solus potest corda regum vertere quocumque voluerit, et II Machab. VIII. eadem Scriptura de Deo dicit: *Potest universum mundum uno nutu delere, et Job XXVI. Columnæ celi contrémiscunt, et pavent ad nutum ejus* (1): cui simile est illud poetæ:

Annuet et totum nutu tremefect Olympum.

Quod autem hoc loco per nutum intelligat S. Bernardus imperium, et non simplicem assensum, perspicuum est ex eo quod primo loco inter causas efficientes ponit nutum Pontificis, deinde jussum imperatoris, ultimo executionem militis; proinde quemadmodum miles ex sententia S. Bernardi exequitur jussum imperatoris, ita imperator movetur ad jubendum militi ex nutu, id est, jussu Pontificis. Deinde si nutus ille Pontificis esset simplex assensus, non diceret S. Bernardus utrumque gladium esse Pontificis; sed unum esse Pontificis, alterum imperatoris. Cum ergo dicit: « Uterque tuus est; sed non uterque tua manu exerendus », manifeste docet utrumque esse in potestate Pontificis; sed unum ab ipso immediate, alterum mediate, id est, per alium; sed nutu sive jussu ipsius exerendum.

« Sed quid si imperator (inquit Barclaius) nolit ad nutum Sacerdotis gladium stringere? imo quid si plane contra nutum Sacerdotis strinxerit? numquid aliquam S. Bernardus hoc casu potestatem temporalem sacerdoti tribuit in imperatorem? »

Respondeo: Si nolit imperator ad nutum sacerdotis gladium stringere, vel si contra nutum ejus strinxerit, et res sit ad bonum spirituale necessaria, coget illum Pontifex gladio spirituali, id est, censuris ecclesiasticis gladium materiale stringere, aut in vaginam recondere: et si censuris non movebitur, et Ecclesiæ necessitas id requirat, liberabit subditos ejus ab obedientia, eique imperium abrogabit. Ita ostendet gladium esse sub gladio, et utrumque gladium ad

(1) Gen. XLII, 6; II Reg. XVII, 14; II Machab. VIII, 18; Job. XXVI, 11.

potestatem Ecclesiæ pertinere, quamvis non eodem modo.

« At », inquit Barclaius, « sanctus Bernardus nullam temporalem potestatem Pontifici competere posse docet, cum dicat, materialem gladium (quo verbo summa potestas temporalis significatur) ab Ecclesia exerceri non posse; sed tantum manu militis, et jussu imperatoris: quod idem apertius tradit Gratianus Bernardi fere coætanus, 23, quæst. 8, in principio. »

Respondeo: S. Bernardus solum docet, gladium materialem non esse exerendum manu sacerdotali, quod non libenter fate-mur; sed non negat, immo potius affirmat, gladium materialem subesse gladio spiri-tuali, et nutu Pontificis exerendum, vel in vaginam esse condendum. Gratianus quoque nihil aliud docet, nisi non licere clericis ma-teriali gladio uti, et homines interficere, quod multis canonibus Pontificum et con-ciliorum confirmat, quæ vera sunt; sed non potest inde colligi, non habere Pontificem potestatem ullam in temporalibus.

Adducit postea Barclaius verba sancti Am-brosii ex lib. x. Commentariorum in Lucam, ubi hæc leguntur: « Lex ferre non vetat: et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, sat est, dicit Christus, quasi licerit usque ad Evangelium, ut sit in lege æquitalis eruditio, in Evangelio bonitatis perfectio. » Ex quo loco colligit Barclaius, materialem gladium Sacerdotibus, usque ad Evangelium fuisse concessum.

Respondeo: Non negamus, ut paulo ante diximus, sacerdotibus post Evangelium, non licere propria manu gladium materialem stringere: nisi forte in defensionem prop-riam, aut ob aliam causam dispensante Pontifice: usus enim ordinarius materialis gladii militum est, non sacerdotum. Nec ta-men eo loco sanctus Ambrosius de solis sa-cerdotibus, sed de Christianis omnibus loquitur: et ideo Erasmus hoc loco abusus est ad probandum prohibitum esse bellum Christia-nis. Cæterum S. Ambrosius, neque Erasmo, neque Barclaiio favet: docet enim in lege fuisse licitam non solum defensionem, sed etiam vindictam, in Evangelio defensionem licitam esse; non vindictam: hæc enim sunt ejus verba: « O Domine, cur emere me jubes gla-dium, qui ferre me prohibes? nisi forte ut sit parata defensio, non ultio necessaria, et

(1) Matth. V, 38, 39.

videar potuisse vindicari; sed noluisse. Lex tamen referre » (sic enim legendum est, non ferre, ut Barclaius falso citavit) « non vetat; et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, sat est dicit, quasi licerit usque ad Evangelium, ut sit in lege æquitalis eru-ditio, in Evangelio bonitatis perfectio ». Hæc ille, qui non defensionem in Evangelio prohiberi dicit, sed vindictam: et referre, non ferre velutum. Cum autem S. Ambro-sius dicit: « Lex referre non vetat », respi-cere videtur ad illa verba Domini Matth. v. *Audistis quia dictum est antiquis, oculum pro oculo, dentem pro dente; ego autem dico vobis non resistere malo, etc.* (1). Ubi non signifi-catur, licitam fuisse vindictam antiquis auctoritate propria; sed auctoritate magi-stratus publici, eamque non vindictæ cu-piditate; sed amore justitiæ: quod idem Christianis licet. Sed Magister bonus hor-tatur suos ad vite perfectionem, ut Am-brosius dicit: « Quæ perfectio in eo consi-stit, ut radices contentionum extirpent, et supportantes invicem in caritate non dent occasiones gravioribus malis, ut vulneribus, et cædibus, ob quæ necesse sit, ut publici magistratus vindictam de malefactoribus sumant. »

Addit rursus Barclaius, verba Evangelii de duobus gladiis in sensu litterali non signifi-care duas potestates, Ecclesiasticam et poli-ticam: sed ideo nos non facimus argumen-tum ex verbis Evangelii; sed ex verbis S. Bernardi, et Bonifacii VIII, qui mystice Evan-gelii verba exponentes per duos gladios duas potestates intelligi docuerunt. S. enim Ber-nardus, quem Bonifacius secutus est, duo loca Evangelii simul junxit, unum ex cap. xviii Joannis: *Mitte gladium tuum in vagi-nam*: alterum ex cap. xxii Lucæ: *Ecce duo gladii* hic: et quidem prior locus ad litteram significat, noluisse Christum a Petro defendi gladio materiali, et impediri passionem suam: ideo enim subjunxit: *Calicem quem dedisti mihi Pater, non vis ut bibam illum?* Posterior locus dependet a verbis superioribus, ubi Dominus dixerat: *Qui non habet, vendat tuni-cam, et emat gladium, existimantes enim Discipuli, Dominum per ea verba jussisse gladios parari, dixerunt: Ecce duo gladii hic. Dominus autem ait: Satis est; vel ironice: ut exponit Theophilactus, quasi diceret, Quid sunt duo gladii adversus co-*

hortem militum armatam? vel ut alii vo-lunt, videns eos non intellexisse, imposuit eis silentium dicens: *Satis est, satis loquuti estis, tacete de hac re.* Vere enim cum dixit, Qui non habet gladium, vendat tunicam, et emat eum, non jussit, ut emerent gladios; sed significavit ad eas angustias eos esse ven-turos, in quibus sunt, qui existimant, bonum esse vendere tunicam, et emere gladium. Denique cum Apostoli non emerint gladios venditis tunicis, signum est, hoc non fuisse illis a Christo mandatum. Sed quidquid sit de expositione hujus obscurissimi loci, S. Bernardus, et Pontifex Bonifacius mystice, sed apposite, et eleganter, quæ dicuntur de duobus gladiis ad duas potestates, Eccle-siasticam et politicam, transtulerunt.

Rursus Barclaius objicit, admissa hac mys-tica expositione: « Non potest colligi gla-dium esse sub gladio, vel utrumque in manu Pontificis esse. S. enim Bernardus hoc non dicit; nec potuit sine calumnia dicere. »

Respondeo: Gladium esse sub gladio, Bonifacius aperte dicit: Sanctus autem Ber-nardus idem dicit. Sed aliis verbis: nam cum affirmat utrumque gladium ad Ponti-ficem pertinere, immo utrumque ipsius esse, et unum manu ejus, alterum nutu ejus eva-ginandum, satis ostendit, unum esse sub alio, materialem videlicet sub spirituali, et utrumque esse in manu, id est, in potestate Pontificis.

Ad extremum Barclaius gloriatur se subli-ter aliquid in verbis S. Bernardi notas-se, quod nescit an ullus alius antea animadver-terit; cur videlicet S. Bernardus dixerit, Tuo forsitan nutu, et si non tua manu evaginandus: ac paulo post eadem repetens omiserit il-lud, forsitan. Scribit ergo Barclaius, « distin-guendum esse inter Pontificem, ut Pontifex est, et ut talis homo est. Pontifex enim, ut Pon-tifex, non absolute, sed forsitan annuit, ut gladius evaginetur, id est, tunc solum, cum id Ecclesiæ utile est, cum sano, et sobrio consilio id judicaverit expedire. Pontifex autem, ut talis homo est, inimicitias cum alio gereas, vel ambitiosam domiandi cu-piditatem explorare cupiens, absolute gladium evaginari mandat. »

Sed istam subtilitatem demonstravit Bar-claio non acumen ingenii, neque studium Scripturarum; sed odium in Pontifices; certe ea subtilitas S. Bernardo numquam venisset in mentem: neque enim, forsitan, opponitur, absolute; neque accipi potest pro,

aliquando, vel pro, quando vere expedit; nisi apud eum, qui perversus ipse cum sit, vocabula quoque ipsa pervertit. Cur ergo initio dixit, forsitan, postea, repetens omisit? responso est in promptu: quia initio non posuerat nisi duo quædam, videlicet nutum, et executionem: et quoniam dubitavit, an deceret Pontificem annuere militi, ut gla-dium vibraret: ideo dixit: Tuo forsitan nutu, non tua manu evaginandus: postea vero tria posuit, nutum Pontificis, jussum imper-atoris, et executionem militis, et quia du-bium esse non poterat, ut ejus jussu miles gladio uteretur, omisit forsitan, et substi-tuit sane: ac de sententia S. Bernardi satis multa dicta sunt.

CAPUT XX.

Defenditur tertia ratio Bellarmini.

In capite vigesimo aggreditur Barclaius tertiam rationem principalem Bellarmini, pro confirmanda potestate summi Pontificis in temporalibus, excutere, atque refellere. Ratio hæc erat: Non licet Christianis tole-rare regem infidelem, aut hæreticum, si ille conetur pertrahere subditos ad suam hære-sim, vel infidelitatem: at judicare, an rex pertrahat ad hæresim, necne, perlinet ad Pontificem, cui est commissa cura Religio-nis: ergo Pontificis est judicare, regem esse deponendum, vel non deponendum. Hujus rationis propositionem tribus argumentis confirmavi; sed Barclaius eandem refellit his verbis:

« Quod non liceat Christianis tolerare regem hæreticum, vel infidelem, id adeo falsum est, quam quod falsissimum; aliqui damnanda tota antiquitas, quæ reges hære-ticos, et infideles Ecclesiam Dei destruire conantes submisce pertulit, non solum pro-pter iram, sed etiam propter conscientiam, hoc est, non quod deficerent viribus ad impios principes exigendos; sed quod id sibi per Dei legem non licere judicaret. »

Respondeo: Ubi veritas quæritur inter cordatos, et serios disputatores, non vincit ille, qui majore exaggeratione sententiam suam affirmat; sed qui fortioribus argumen-tis eam confirmat. Barclaius dicit quidem: Propositionem argumenti mei, tam esse fal-sam, quam id quod falsissimum est; sed quod dicit non probat nisi ex eo, quod antiquitas

tota reges hæreticos, vel infideles, Ecclesiam destruere conantes pertulit, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. At hoc ipsum probare debuisset, videlicet reges hæreticos, vel infideles Ecclesiam destruere conantes non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam toleratos ab antiquitate fuisse. Nos enim contra dicimus, eos fuisse toleratos propterea, quod ad eos deiciendos vires Ecclesiæ non suppetebant: potuisse autem Ecclesiam, si vires adfuisent, immo etiam debuisse regibus illis imperium super fideles abrogare, nisi causa aliqua esset, cur hæc abrogatio in tempus commodius differenda videretur, probamus hoc argumento, quod est prima confirmatio propositionis meæ. Prohibiti sunt Judæi constituere super se regem non Judæum Deuter. xvii, et quia lex illa moralis est, eodem jure prohibentur Christiani constituere super se regem non Christianum, ne ab illo pertrahantur ad infidelitatem: ad ejusdem periculi, et damni est tolerare super se regem hæreticum, vel infidelem conantem avertere populum a fide: ergo, si vires adsint, tenentur eum non tolerare, sed deponere.

Ad hoc argumentum ita respondet Barclaius, ut admisit propositionem, et assumptionem, quas negare non potuit, solum neget consecutionem: dicit enim non recte colligi ex paritate periculi, et damni ita jus esse populo regem deicere, quemadmodum jus illi fuit eum non amittere. Id autem non recte colligi probat tribus argumentis ductis a simili: Nam qui plagas accipit, aut fortunis spoliatur, idem periculum, et damnum accipit, sive id a latrone per vim, sive a Judice per iniquam sententiam patiatur: et tamen latroni armis resistere potest, judicis non potest. Rursus, ejusdem periculi, et damni est in navim cogitatio conscendere, cujus carinam scis esse quassatam, et illud intrare, quod putas esse bonum, cum revera rimosum, ac dissolutum sit: et tamen non est ejusdem peccati ex industria, et ex ignorantia periculo naufragii se committere. Denique ejusdem periculi, et damni est, uxorem ducere valde morosam, et rixosam, sive id consulto propter fortunas, aut formam; sive ex errore, et imprudentia fiat: et tamen neque par peccatum est, ejusmodi matrimonio studiose vel ignoranter implicari: neque licitum est uxorem repudiare, etiam si licitum fuit eam initio non ducere.

Ad hæc argumenta respondeo, ea non a

simili, sed a dissimili duci, ac per hoc non impedire, quo minus consecutio rationis meæ optima sit. Primum argumentum non ducitur a simili; quoniam populus ad quem pertinet regem eligere, non solum potest, sed debet regem eligere de fratribus suis, ut lex jubet, id est, Christianum, atque Catholicum, et gravissima peccat, si secus fecerit: qui autem incidit in latrones, potest, si velit, vim vi repellere; sed potest etiam injuriam illam æquo animo tolerare, et magis apud Deum meretur, si malit injuste alatrone occidi, quam juste se defendendo latronem occidere.

Alterum exemplum de ascendente navim rimosam, cum periculo naufragii faciendi, nullam habet cum re, de qua nos agimus, similitudinem: non enim ignoramus non esse idem peccatum, si quis ex industria, vel ex imprudentia eidem periculo se exponat: sed quod dicimus est, idem esse peccatum consulto eligere regem hæreticum, et consulto tolerare regem hæreticum, si is conetur populum a veritate fidei avocare, et ad eum removendum vires non desint: nam sicut nunquam licet adire periculum salutis æternæ amittendæ, ita nunquam licet perseverare in simili periculo, modo possit illud vitari: *qui enim amat periculum, in illo peribit*, Eccles. iii. Tertium exemplum de uxore rixosa, non est etiam multum ad rem, tum quia ut modo diximus, disputamus de eo, qui studiose adit periculum, et studiose in periculo perseverat: adversarius autem ponit exemplum de eo, qui per ignorantiam, aut imprudentiam ducit uxorem rixosam, et de altero, qui sciens, et prudens id facit. Deinde qui ducit uxorem more Christiano, sive prudens, sive imprudens id faciat, non potest post matrimonium consummatum ulla ratione ab eo vinculo solvi: quod enim Deus conjunxit, non potest homo separare: populus autem, qui regem eligit, potest per Pontificiam auctoritatem ab ejus obedientia, et juramento fidelitatis liberari. Itaque si exemplum aptum, et simile per omnia Barclaius a matrimonio ducere velit, accipiat matrimonium fidelis cum infideli: quemadmodum enim non licet fideli uxorem ducere infidelem, quoniam periculum est, ne illum a fide avertat: sic etiam non licet cum uxore infideli perseverare, non solum quia matrimonium illud non est legitimum, sed quia idem est periculum uxorem infidelem ducere, et cum infideli perseverare.

Nam etiam si matrimonium legitimum esset, ut est matrimonium infidelis cum infideli, tamen si alter conjugum convertatur ad fidem, et altera nolit sine injuria Creatoris viro cohabitare, potest matrimonium rite contractum rite dissolvi, ex Apostolo in prior ad Cor., c. vii, et usus Ecclesiæ nunc habet, ut propter ingens periculum fidei, non solum liceat ejusmodi conjugium solvi, sed etiam non liceat viro ad fidem converso cum infideli conjuge cohabitare.

CAPUT XXI.

Defenditur confirmatio rationis tertie principalis.

In capite vigesimo primo Barclaius magno studio, nec minore dicendi vi refutare conatur alteram confirmationem rationis meæ tertie principalis. Confirmatio hæc erat: Quod si Christiani olim non deposuerunt Neronem, et Diocletianum, et Julianum apostatam, ac Valentem arianum, et similes, id fuit, quia deerant vires temporales Christianis, nam quod alioqui jure potuissent id facere, patet ex Apostolo I Corinth vi, ubi jure constituiti novos judices Christianis temporalium causarum, ne cogerentur Christiani causam dicere coram judice Christi persecutore. Sicut enim novi judices constitui poterunt, ita, et novos principes et reges, propter eandem causam, si vires adfuisent.

Hanc confirmationem multis modis reprehendi posse Barclaius dicit: ac primum reprehendit, quod dixerim defectionem virium in causa fuisse, cur Christiani olim non deposuerint Neronem, Diocletianum, Julianum, et Valentem, ac lectorem remittit ad ea, quæ supra scripsit de hac re cap. 6. 7. et 8.

Nos quoque lectorem remittimus ad ea, quæ scripsimus cap. 6. 7, et 8. Id solum hoc loco admoneo, quod ego hoc loco dixi, dictum antea fuisse a S. Thoma in 2. 2. quæst. 12. art. 2. ad primum. Itaque non me solum, sed S. quoque Thomam Barclaius reprehendit: sed qui legere voluerit loca paulo ante notata, facile judicabit a qua parte stet veritas.

Deinde refellere nititur quod dixit, Apostolum jussisse, ut Christiani constituerent sibi judices Christianos civilium controver-

siarum; ex quo deduxi, potuisse eodem modo jubere, ut principes Christianos sibi Christiani populi eligerent, infidelibus et persecutoribus abrogatis, si vires ad id efficiendum præsto fuissent. Dicit autem Barclaius, judices illos de quibus Apostolos loquitur, fuisse meros arbitros, sive judices voluntarios, sine imperio; ex quorum constitutione nihil jurisdictionis detrahebatur principibus ethnicis, sub quibus tunc Christiani vivebant. Atque ad hunc sensum confirmandum allegat S. Thomam et Nicolaum Liranum in commentario ad hunc locum Apostoli.

Ego vero fateor quidem, non habuisse judices illos Christianos jussu Apostoli constitutos vim coactivam in foro exteriori, et si Christiani vocati fuissent, sive ab ethnicis, sive a Christianis ad tribunalia judicium ethnicorum, debuissent omnino parere: et hoc est solum quod S. Thomas, et Liranus docent: tamen nego, eos fuisse meros arbitros, sive judices voluntarios: Arbitri enim eliguntur a personis litigantibus, neque aliam habent judicandi potestatem, nisi eam, quam litigantes ex pacto inter se inito illis attribuant. Isti vero constituuntur auctoritate publica multitudinis; et obligabantur, qui causas civiles habebant, ad istos adire, et prohibebantur ad tribunalia Gentilium accedere. Id ex verbis Apostoli facile probari potest: *Audet, inquit, aliquis vestrum negotium habens adversus alterum judicari apud iniquos, et non apud Sanctos?* Ubi ostendit, non esse bonum adire tribunalia judicium Gentilium, quos iniquos vocat: et sicut loquitur de vero judicio, non de solo arbitrio, cum prohibet judicari apud iniquos; ita loquitur de vero judicio, cum jubet judicari apud sanctos, id est, Christianos. Addit Apostolus: *An nescitis quia sancti de hoc mundo judicabunt? et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis? nescitis quoniam Angelos judicabimus? quanto magis sæcularia?* Ubi demonstrat auctoritatem Ecclesiæ, quæ jure suo potest de sæcularibus rebus judicare, cum sit judicatura cum Christo totum mundum, et ipsos Angelos apostatas in die ultimi judicii et certe Christus, et Ecclesia non judicabunt ut arbitri, sine imperio, et jurisdictione mundum. Sequitur: Sæcularia igitur judicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum. Ubi concludit ex dictis, ut quoniam malum est judicari apud iniquos Gentiles, et Ecclesiæ auctoritatem habet judicandi, comuni

consensu constituant aliquos de Ecclesia, qui sint iudices ejusmodi secularium controversiarum, et non dicit, unusquisque eligat sibi arbitros: sed vos congregati in unum constituite iudices. Monet (inquit Card. Cajetanus in hunc locum) ut sapiens aliquis constituatur iudex multitudinis fratrum, adjungit, Ad verecundiam vestram dico, sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum, sed frater cum fratre iudicio contendit, et hoc apud infideles. Ubi declarat, quod dixerat, contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum; se non dixisse, ut re vera sapientibus relictis, insipientes constituerent ad iudicandum: sed ut eos confunderet, qui sic adhibent tribunalia infidelium, quasi nullus esset in Ecclesia vir sapiens, qui iudex constitui posset; cum contra deberent contemptibiles, id est, infimi Christiani aptiores esse ad iudicandum, quam supremi et sapientissimi infideles. Jam vero ex hoc principio, quod videlicet Apostolo teste, habeat Ecclesia jus, et auctoritatem constituendi sibi iudices; recte colligunt Theologi, atque in primis S. Thomas in 2. 2. qu. 10. art. 40. habere eandem Ecclesiam auctoritatem abrogandi Principibus infidelibus imperium super fideles. Neque obstat, quod S. Joannes Chrysostomus hunc locum exponens, mentionem faciat arbitri. Nam neque ipse, neque alius interpres, quod sciam, dicit Apostolum hic loqui de arbitrariis electis a partibus: sed solum Chrysostomus dicit, non esse necessariam magnam sapientiam arbitro controversiæ, inter fratres. Ubi vocat iudicem, arbitrum controversiæ quamvis publicam habeat iudicandi potestatem. Quomodo Justinus initio historiæ scribit, arbitria principum pro legibus erant: quamvis enim principes veri iudices essent, tamen eorum iudicia vocata sunt arbitria, quia non iudicabant ex præscripto legum, sed ex naturali suo iudicio: sic etiam iudices ab Ecclesia constituti in causis civilibus Christianorum, veri iudices erant, sed non tenebantur legum civilium apices sequi, ideo a Chrysostomo arbitri dicti sunt.

Sed contradicit Barlaeus, atque ait: « Nihil jubet Apostolus eo loco, quod iudicum infidelium jurisdictionem, et imperium in Christianos aut tollat, aut minuat, aut et aliquo modo præiudicet. Immo vero nihil contra ejusmodi subjectionem juste jubere potuit, cum sit juris naturalis Dei auctori-

tate confirmati, ut teste S. Ambrosio, ipsemet Apostolus docet ad Rom. xiii. »

Respondeo: Non præiudicat Apostolus per illam iudicum Christianorum constitutionem jurisdictioni, et imperio Principum infidelium; quoniam non jubet Christianis, ut non compareant coram iudice infideli, si vocentur: sed tantum præcipit, ut sponte non accedant. Sed quod non potuerit Apostolus eximere Christianos a subiectione principum infidelium; si id utile, vel necessarium censuisset, et vires ad perficiendum habuisset: id sine gravi errore dici non posse arbitror: et ratio, quam pro sua sententia Barlaeus profert, omnino infirma est. Nam juris naturalis a Deo confirmati, et ab Apostolo declarati est, ut omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: sed non est juris naturalis a Deo confirmati, et ab Apostolo declarati, ut non possit sublimior potestas per aliam sublimiorem tolli de medio, et per hoc fieri, ut ei subiectio, et obedientia non amplius debeatur. Si quidem magistratum quoque inferiorum potestati jure divina parendum est non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: et tamen potest magistratus inferior per principem tolli, aut mutari, et tunc personæ illi, cui magistratus abrogatus est, nemo jam subiectionem, aut obedientiam debet. Sic etiam cum rex, vel spiritali suprema potestate in casu hæresis, vel ab alio rege in casu victoria, de solio deponitur, non amplius ad illum pertinet quod Apostolus ait: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Idem dici potest de patria, et despotica potestate: nam juris naturalis a Deo confirmati, et ab Apostolo declarati ad Ephes. vi. est, ut filii obediant parentibus, et servi dominis, et tamen filii emancipari, et servi libertate donari possunt, et per hoc fieri potest, ut nec illi parentibus, nec isti dominis suis obedire teneantur. Itaque nisi Barlaeus naturalis juris, a Deo confirmati, et ab Apostolo declarati, esse demonstrat, ut principes sæculares, sive fideles, sive infideles in certis casibus, per Ecclesiasticam auctoritatem deponi non possint; nihil quod ad rem faciat, adhuc dixit, quantumvis multis verbis sæpe, ac sæpius repetitis sententiam suam in hoc capite persuadere conatus sit.

Addit postea Barlaeus aliam solutionem nihilo priori solidiorem: « Præterea, inquit, si quis locum illum Apostoli non limis per-

curreret, animadvertet eum id sibi negotii dare, ut ad Evangelicam perfectionem, quæ consilii magis, quam præcepti est, Christianos animos erudiat, tum eos hortetur, ut potius injuriam ferant, et fraudem patiantur, quam ut iudicia inter se habeant etc. »

Respondeo: Cum Apostolus hortatur ut Christiani iudicia inter se non habeant, sed mansuetudine, et patientia occasione iudiciorum præveniant, consilium perfectionis, non præceptum iudiciæ docet: sed cum jubet, ut si iudicia inter se habuerint, ad iudices Christianos, non ad infideles causas suas deferant: tum vero non consilium, sed præceptum dare se luculenter ostendit, cum ait: « Audet aliquis vestrum negotium habens adversus alterum, iudicari apud infideles, et non apud sanctos? » et: « Contemptibiles, qui sunt in Ecclesia, hos constituite ad iudicandum. »

Pergit Barlaeus, et omisso Bellarmine S. Thomam aggreditur, dicens: « Quoniam autem singula persequimur, admonere oportet D. Thomam in 2. 2. quæst. 10. art. 10. in ea opinione esse, ut existimet jus domini, et prælationis ethaicorum principum juste illis auferri posse per sententiam, vel ordinationem Ecclesiæ auctoritatem Dei habentis, ut ille ait. D. Thomas magna apud me auctoritas est, sed non tanta ut omnes ejus disputationes pro canonicis scripturis habeam, vel ut rationem vincat, aut legem. Ejus ergo manes venero, et suspicio: sed non est tamen, cur illa ejus opinio aliquis moveatur: tum quia nullam suæ sententiæ, vel rationem idoneam et efficacem, vel auctoritatem profert: tum etiam quia in explicatione Epistolæ Pauli ad Corinth. contrarium plane sentit: tum denique quia neminem secum antiquorum Patrum consentientem habet, et rationes multas, auctoritatesque in contrarium suppetunt. Ratio autem quam adfert, est, quia infideles merito suæ infidelitatis merentur potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei. Mala ratio, et tanto viro indigna: quasi vero si quis meretur privari officio, beneficio, dignitate, auctoritate, aliove jure, quod possidet, idcirco statim spoliari possit ab alio, quam ab eo a quo id accepit, retinetque, vel ab alio expressum mandatum, et potestatem ad ipso habente. »

Respondeo: Admiranda est hujus Aristarchi importunitas, qui tam libere Principem Theologorum reprehendit, ut dicat: Mala

ratio, et tanto viro indigna: cum ipse jureconsultum se profiteatur, et sacra theologie adyta, ne a limine quidem salutaverit. Illud autem non miror, quod manes S. Thomæ se venerari dicat: nam liber ejus vocabulis impropriis plenissimus est: neque enim spiritus hujus sanctissimi doctoris cum diis manibus apud inferos, sed cum Angelis apud superos ævo sempiterno fruitur. Quod vero Barlaeus dicit S. Thomæ sententiam nulla efficaci ratione esse munitam, falsum est; quamvis sit verum, viam rationis S. Thomæ ab ingenio Barlaei penetrari minime potuisse. Quod autem addit, eundem S. Thomam in Commentario Epistolæ ad Corinth. contraria scripsisse: manifestæ ignorantia Barlaei arguit. Siquidem in eo Commentario scribit quidem S. Thomas, esse contra jus divinum prohibere, quod iudicio principis infidelis non stetur, et, subiectionem deberi principibus etiam infidelibus: quæ verissima sunt; sed ex iis non sequitur, non esse in Ecclesia auctoritatem privandi principes infideles domino, quod habent super fideles: proinde ista non sunt contraria, debetur subiectio principi infideli, dum princeps est: et, potest princeps infidelis privari dominio, quod habet super fideles per auctoritatem Ecclesiæ: Et Barlaeus, quia ea contraria esse iudicat, vel dialecticam non didicit, vel ejus regulas oblivioni tradidit: quemadmodum etiam paulo infra cum idem Barlaeus dicit:

« Et vero sanctus Thomas in expositione Epistolæ Pauli superius hoc capite relata, satis aperte indicat, Ecclesiam non habere eam auctoritatem, qua possit ethnicos deponere: ait enim esse contra jus divinum prohibere ne principum infidelium iudicio stetur a subditis. » Manifeste hallucinatur, et fallitur: tamen enim contra jus divinum est, negari principi obedientiam, dum princeps est, non tamen est contra jus divinum, quod Ecclesia potestatem habeat principem deponendi: nam est etiam contra jus divinum prohibere filios ne parentibus obediant, dum sub patria potestate sunt; nec tamen est contra jus divinum, quod aliquando filii eximantur a patria potestate, ut re ipsa eximantur filii familias cum ad episcopale fastigium evehitur. Porro illa sancti Thomæ ratio: « Infideles merentur ratione suæ infidelitatis potestatem amittere super fideles, qui transferuntur in filios Dei: ergo potest Ecclesia privare principes infideles domi-

nio, quod habent super fideles » : non est adeo debilis ratio, ut Barclaius dicit : sed vere debile argumentum est, quo sancti Thomæ rationem Barclaius oppugnat : hoc est enim argumentum Barclaii : « Merentur infideles amittere potestatem super fideles, sed non potest eos potestate privare, nisi qui dedit eam potestatem, aut qui mandatum expressum ab illo habeat; at principes a Deo potestatem habent, et solo Deo sunt minores : ergo a solo Deo privari potestate possunt : non autem ab Ecclesia, quæ neque dedit potestatem infidelibus, neque habet expressum mandatum Dei, quo illam auferre debeat, aut possit. »

Hoc, inquam, argumentum nullas vires habet : nam falsum est, principes politicos a solo Deo potestatem habere : habent enim illam a Deo, quatenus Deus instinctum naturalem in animis hominum iniecit, ut ab aliquo gubernari velint. Ut autem gubernentur homines a regibus, vel a consulibus; ab uno, vel a multis; a magistratu perpetuo, vel temporario, ab hominum voluntate dependet : quemadmodum etiam quod iste sit rex potius, quam ille, non Dei specialis iussio, sed hominum voluntas fecit : quare idem S. Thomas loco citato, 2. 2. qu. 10. art. 10. et qu. 12. art. 2. tamquam rem certam, et exploratam ponit, dominia, et principatus politicos, non esse de jure divino; sed de jure humano : cui nemo doctus contradicit, neque Barclaius contradiceret, si rationem, non passionem in consilium adhiberet.

Præterea etiam concederemus, regem esse immediate constitutum a Deo, et ab illo solo potestatem habere, quod tamen non concedimus, adhuc argumentum Barclaii nihil efficeret adversus rationem sancti Thomæ : responderet enim sanctus Thomas, Ecclesiam habere auctoritatem a Deo per sum rectorem, et pastorem auferendi potestatem, in certis casibus, illis, quibus Deus eam dedit. Summus enim Pontifex Vicarius Dei est, ac per hoc potestatem habet a Deo dispensandi, et mutandi in multis, secundum voluntatem Dei, cujus ipse interpres est : hoc enim modo dispensat Pontifex in votis, et juramentis, quæ Deus ipse iussit reddi, et quorum solutio de jure divino est : dispensat autem non quod sit ipse super jus divinum : sed quia interpretatur Deo placere, ut in tali, vel tali casu, juramentum, aut vo-

(1) Corinth. II. 40.

tum relaxetur : quemadmodum et Apostolus ait in posteriore ad Corinth. cap. II. *Nam et ego quod donavi, si quid donavi propter vos in persona Christi* (1). Ubi dicit se in persona Christi condonasse Corinthi incestuoso poenam, quam divino jure, vel in hac vita, vel in purgatorio lueri debuisset; atque hoc est, quod sanctus Thomas in loco notato dicit, Ecclesiam habere auctoritatem Dei, qua principes infideles privare possit dominio, quod habent super fideles.

Deinde Barclaius, ut nihil intactum relinquat, carpit etiam illud, quod S. Thomas in eodem artic. 10. quæst. 10. in 2. 2. dicit, Ecclesiam non semper uti jure suo in dependendis principibus infidelibus, ad vitandum scandalum : quemadmodum Dominus solvit didrachma, ad quod non tenebatur, ne scandalizaret eos, qui census illum colligebant; et Apostolus admonet servos obedire dominis carnalibus, ne doctrina Domini blasphemetur.

« Non solum, inquit Barclaius, propter scandalum abstinuit, ut putat Thomas eo loco, sed propter defectum potestatis, quia non erat iudex infidelium, secundum illud Apostoli. I Corinth. v. *Quid mihi de iis, qui foris sunt judicare?* et quia Principes a Deo constituti solum Deum supra se iudicem habent, a quo solo deponi possunt. Nec ad rem pertinet, quod Paulus dum jubet servos Christianos dominis suis infidelibus omnem honorem exhibere, illud solum addit, ne nomen Domini, et doctrina blasphemetur. »

Respondeo : Intolerabilis est hujus morosi censoris carpenti, et vellicandi libido : S. enim Thomas cum ait Ecclesiam non uti suo jure propter scandalum, non addit particulam, solum : quare, si sint etiam aliæ causæ, non ideo reprehendi debet sanctus Doctor, qui unam causam, eamque verissimam attigit, et illam ipsam, quam in simili causa Christus ipse, et ejus Apostolus attigerunt : nam neque Dominus dixit propter solum scandalum a se solum fuisse didrachma, neque Apostolus iussit honorandos esse dominos servis, ea solum de causa, ne nomen Domini, et doctrina blasphemetur. Quod autem addit Barclaius, Ecclesiam non habuisse potestatem ullam in Principes infideles, quia scribit Apostolus, quid ad me de his, qui foris sunt judicare? non est contra S. Thomam, qui in 2. 2. quæst. 12. art. 2.

declarat hunc locum Apostoli intelligi de infidelibus, qui nunquam fidem receperunt, quatenus infideles sunt, non quatenus dominantur fidelibus : ob solam enim infidelitatem Ecclesia non potest infideles judicare; quia ad ejus regimen non pertinet. Sed quando dominantur fidelibus, et præsertim quando subditos fideles avertere conantur a fide : tunc Ecclesia jus habet illos privandi dominio, quod habent super fideles. Sed non semper utitur jure suo, vel quia vires non adsunt, vel ob scandalum evitandum. Quod vero dicit, Principes a Deo esse constitutos, et nullum præter Deum super se iudicem habere, antiqua est cantilena Barclaii usque ad nauseam repetita, et in ipso capite, atque in superioribus refutata.

In extremo capite Barclaius S. Thomam dimisso revertitur ad Bellarminum, quem ex propriis scriptis convincere se posse dicit; producit autem verba quædam ex lib. II, cap. 29 de summo Pontifice, ubi cum Alberto Pighio admittit, Apostolos subjectos fuisse de jure, et de facto principibus infidelibus in civilibus omnibus causis : et principes infideles non fuisse Apostolis subjectos, neque de jure, neque de facto. Ex quo loco deducit Barclaius, Bellarminum sensisse, non habuisse illis temporibus Ecclesiam jus ullum ad deponendos principes infideles.

Respondeo : Jam in Recognitione scriptorum meorum admonui, improbabilem esse sententiam Pighii, quam ego quoque olim sequutus fueram, et cum melioribus Doctoribus sentiendum esse, Apostolos jure exemptos fuisse ab omni subjectione Principum terrenorum. Sed quamvis etiam vera esset sententia Pighii, non tamen sequeretur, non habuisse tunc Ecclesiam jus privandi Principes infideles dominio quod habebant super fideles. Diceret enim Pighius Ecclesiam, et ipsos Apostolos subjectos fuisse Principibus infidelibus, quamdiu Principes erant : sed si ab Ecclesia auctoritatem Dei habente, privati fuissent, tunc demum non fuisse amplius de jure subjectos. Nam et populus subjectus est regi, quamdiu regnat, sed si ab alio rege victus in prælio, regnare desierit, non amplius illi subjectus erit.

Adducit postremo Barclaius aliud Bellarmini dictum in eodem lib. II. de Pontif. cap. 29. Quod videlicet, judicare, punire, deponere ad superiorem tantum pertinet. Quod quidem dictum verissimum est; sed tamen

ex eo Barclaius secundum dialecticam suam hunc syllogismum texit.

« Subjecti non possunt jure judicare, punire, deponere superiorem : atqui omnes Christiani erant subjecti Neroni, Diocletiano, et cæteris imperatoribus, et regibus Ethnicis : ergo non poterant ejusmodi imperatores et reges deponere. Propositio concessa est, itemque subsumptio, et certissima veritate nituntur : conclusio autem ex antecedentibus consecutione pendet, atque ex diametro opponitur ei, quod dixit Bellarminus, Christianos olim jure potuisse deponere Neronem, Diocletianum etc., sed quia viribus temporalibus deficiebantur, eo consilio abstinuisse. Falsum igitur illud est, et reprehensione dignum : siquidem aientia, et negantia simul vera esse nequeunt. Hinc etiam patet falsitas opinionis D. Thomæ, quam supra hoc capite refutavimus. »

Respondeo : Magnus omnino magister in arte Dialectica Barclaius est, qui unico syllogismo, non solum Bellarminum prostravit, sed S. Thomam etiam, qui Doctoris Angelici cognomento ob eximium sapientiæ splendorem merito celebratur. Ad syllogismum ejus in forma sic respondeo : Propositio illa, Subjecti non possunt jure deponere superiores, vera est, sed deberet esse universalis, ut syllogismus legitimus esset : et præterea intelligi debet formaliter, id est, subjectus, ut subjectus, sive quamdiu subjectus est, non potest deponere superiorem, ut superiorem, sive quamdiu superior est. Assumptio autem illa, omnes Christiani erant subjecti Neroni, Diocletiano, etc., falsa est, quoniam Apostoli, eorumque successores, qui principes erant spirituales, non erant jure subjecti regibus terrenis. Deinde populus Christianus, etiam si alioqui subjectus esset regibus, et imperatoribus infidelibus, tamen in casu periculi amittendæ Fidei divinæ, poterat jure justæ defensionis excutere jugum principis infidelis : præsertim si Ecclesia per Summos Pontifices, ita faciendum esse censuisset. Ex his sequitur conclusionem Barclaii esse manifeste falsam, et doctrinam S. Thomæ, ac Bellarmini, qui S. Thomam sequutus est, esse verissimam.

CAPUT XXII.

Defenditur altera confirmatio rationis tertie principalis.

In capite vigesimo secundo Barclaius oppugnat confirmationem secundam rationis tertie principalis, quam in meo libro posui ad probandam Summi Pontificis potestatem in temporalibus. Hæc autem erat confirmatio: Tolerare regem hæreticum, vel infidelem conantem pertrahere homines ad suam sectam, est exponere Religionem evidentissimo periculo. At non tenentur Christiani, immo nec debent cum evidenti periculo Religionis regem infidelem tolerare: nam quando jus divinum et humanum pugnant, debet servari jus divinum omisso humano: de jure autem divino est servare veram fidem, et Religionem, quæ una tantum est, non multa: de jure autem humano est, quod hunc, aut illum habeamus regem.

Ad hanc confirmationem respondet primo Barclaius, argumentum non esse in forma syllogismi, sed hoc cavillari est: nam neque ego volui, nec cogitavi redigere argumentum ad formam syllogismi, quod vel ex eo potest intelligi, quod non expresse posui conclusionem, et multa inserui ex Scriptura sacra, ex profanis auctoribus, et ex experimentis veteribus et novis, quæ Barclaius omisit. Deinde omnia cavillatione de forma syllogismi, vim ipsam argumenti retundere conatur, dicens:

« Demus eum optima forma ratiocinationem confecisse, et ad vim argumenti respondeamus. Dico igitur propositionem ejus falsam esse, dico, inquam, non verum esse, quod tolerare regem hæreticum vel infidelem conantem pertrahere homines ad sectam suam, est exponere Religionem evidentissimo periculo, sed est tantum pati Religionem versari in periculo, in quod incidit vitio regis hæretici, aut infidelis, et cui jam sine culpa populi exposita est: cum nullum ejus liberanda justum, et legitimum remedium, præter constantiam, et tolerantiam, populo supersit. »

Respondeo: Quando non suppetunt vires Ecclesiæ excutiendi jugum infidelium tyrannorum, ut vere temporibus Neronis, Diocletiani, Constantii, Juliani, et Valentis non

suppetebant: tum verum est, tolerare regem hæreticum, vel infidelem conantem pertrahere populum ad sectam suam, non esse Religionem exponere periculo, sed pati eam in periculo versari: sed quando vires suppetant, et potest Ecclesiæ, si velit, per auctoritatem Vicarii Christi privare regem hæreticum, vel infidelem dominio, quod habet super fideles: tum si non faciat, vere, proprieque exponit Religionem evidentissimo periculo, cum nolit adhibere remedium, quod in promptu habet, nisi forte ratio suadeat, hoc remedium ad tempus differre, et alia leniora interim experiri.

Quod autem hic subjungit Barclaius, facillimum fuisse Christianis olim deponere Julianum, Constantium, et Valentem; jam supra copiose refutatum est cap. 6. 7. et 8. neque libet Barclaium imitari in iisdem rebus sæpius repetendis.

Pergit Barclaius, et ait: « Jam vero ad illud, quod deducit ex pugna juris divini, et humani, respondeo breviter, illum valde falli in eo, quod putet esse ibi concursus, et conflictus divini juris, et humani: non sunt enim pugnantia, servare veram fidem, et Religionem, et tolerare regem hæreticum, vel infidelem; neque alterum de jure divino est, alterum de jure humano, ut ille putat; sed sunt duo præcepta juris divini, colere Deum vera Religione, et servire, atque obedire regi, quæ simul servari, et expleri possunt, ut ipsimet Jesuitæ docent. »

Respondeo: Non ignorabam, servire, et obedire regi esse juris divini; et ideo non hoc negavi in meo libro: sed dixi, juris humani esse, ut hunc, aut illum habeamus regem, juris autem divini servare veram fidem, ac Religionem: quamvis enim jure divino teneamur regi parere, dum rex est; non tamen jure divino cavetur ut regi nullis de causis regnum abrogari possit: alioqui quotquot ab exordio mundi regnis exuti sunt, omnes per injuriam exuti fuissent: neque ulla esset respublica, aut pene nulla jure instituta: Respublicæ siquidem ut plurimum exactis regibus constituuntur. Hoc est igitur quod dicimus, ut jus divinum servetur de conservanda vera Religione, fas esse aliquando mutari jus humanum, et transferri regnum ab infideli ad fidelem, quando vel non possit, aut vix possit alia ratione vera conservari Religio.

At rursum excipit Barclaius. « Id quidem,

inquit, totum verum est, jure videlicet humano fieri, ut hic aut ille sit rex. Sed cave, lector, ne capiaris. Omitit Bellarminus, quod est præcipuum; addere enim debuit: At ubi hunc aut illum regem semel habemus, de jure divino est, ut illi in civilibus causis cum omni honore, et reverentia pareamus. Hæc adjectione, quam nemo Catholicus negare potest, illud ejus argumentum prorsus eliditur. »

Respondeo: Jam ante docui, Ubi hunc, vel illum regem semel habemus, jure divino illi parendum esse, dum in solio præsidet. Sed non esse de jure divino, ut semper, dum vivit, in solio regali præsideat: nam fieri potest, ut vel ipse se abdicet potestate, vel ab alio rege superatus cadat a regno, vel hæresis causa deponatur, et quocumque modo rex esse desinat, obedientia quoque ei deberi desinit.

At, inquit Barclaius: « Ex Bellarmini sententia lib. II. de Pontif. cap. 29. non licet Concilio judicare, punire, vel deponere Papam nitentem turbare, et destruere Ecclesiam Dei; sed tantum ei resistere non faciendo, quod jubet, et impediendo ne exequatur voluntatem suam. Cur non similiter, et potiore etiam ratione idem de regibus etiam censeamus? cum et ipsi sint populus (teste eodem auctore lib. I. de Pontif. c. 9. et lib. III. c. 19.) superiores et Judicem in terris nullum habeant? cumque præterea nonnullis magni nominis theologis visum sit, Concilium Œcumenicum majore supra Papam auctoritate præditum esse, quam habeat populus in Principem? »

Respondeo: Si Pontifex Maximus hæreticus fieret, et Ecclesiam destruere, abdicendo eam a fide Catholica, niteretur; sine dubio deponi, aut certe depositus declarari a Concilio posset, et colligatur ex can. Si Papa, dist. 40. et hoc neque Bellarminus, neque ullus Catholicus negat, quare ex hoc ipso potuisset Barclaius intelligere, non esse mirum, si reges propter hæresim deponi possint, quamvis non habeant in temporalibus superiores, cum Papa propter similem causam deponi possit, qui neque in temporalibus, neque in spiritualibus superiorem habet in terris. Quod autem scripsi in lib. II. cap. 29. Pontificem non posse judicari, aut deponi a Concilio, intelligitur extra causam hæresis, si vita solum, et moribus Ecclesiam

perturbare, atque destruere velle videretur. Est autem discrimen inter Pontificem et regem; quod Pontifex nullum omnino in terris superiorem habet, cum sit ille servus principalis, quem posuit Dominus super omnem familiam suam, Luc. XII. de quo idem Dominus eodem loco dicit, quod si servus ille male se gesserit, et cœperit percutere servos, et ancillas, manducare et bibere cum ebriosis; veniet Dominus in die, qua non sperat, eumque severissime puniet: proinde non vult Dominus, ut a familia, vel aliquo de familia puniatur; sed ipse Dominus judicium de servo illo sibi reservat. Rex autem, qui non immediate a Deo regnum accepit; sed populus in eum potestatem suam transtulit: et præterea si Christianus est, aut fuit, Pontifici, ut ovis Pastori, subiectus est, et quamvis non habeat in temporalibus superiorem aliquem temporalem; habet tamen superiorem spirituales, cujus potestas ad temporalia etiam se extendit: ideo deponi a summo Pontifice, et Christi Vicario potest. Quod si aliqui viri docti senserunt, concilium esse supra Papam, magis quam regnum supra regem: non multum de eorum sententia laboramus, cum ex scripturis, et conciliorum etiam generalium decretis contrarium colligatur: de qua re satis multa scripsimus in secundo libro de Conciliis.

Sed forte quæret aliquis: si Papa nullum omnino superiorem habet in terris, quo jure deponi potest a concilio, vel Ecclesia propter hæresim? Responsio est in promptu, quoniam cum propter alia crimina ejiciantur homines per excommunicationem ab Ecclesia, hæretici per se exant, et recedunt, et ipsi se quodam modo excommunicant; ut sanctus Hieronymus notavit explicans illa verba Apostoli ad Titum cap. III. *Hæreticum esse proprio judicio condemnatum* (1). Itaque si Pontifex, quod fieri non posse arbitror, hæreticus, vel infidelis, vel Apostata fieret, non tam deponendus, quam declarandus depositus a concilio esset.

(1) Tit. III, 10.